

ՊԱՏԿԵՐ

ՀԱՆԴԵՍ ԿԻՍԱՄԱՆԱՅ

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ, ԹԻԻ 4

1 Յունիս 1894

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՏՊԱՐԱՆ.

ՃԻՎԷԼԷԿԵԱՆ

Պատրաստել է ճատտէսի ԹԻԼ 20.

1894

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

1. ՀԵՐՔՈՒԼԱՆՈՒՄ ԵՒ ԲՈՄԲԵՒ ՔԱՂԱՔՔ. — Ն. Վ.
Մ. ԱՏԵՂԵԱՆ
2. Ն. Ս. ԼԵՒՈՆ ԺԳ. Ս. Գրոց նկատմամբ հանած շեր-
ջաբերականեն հատուած մը. — Ս. Վ. Ն.
3. ՊԱՏԱՐԱԳԱՄԱՏՈՅՑ. — Ս. Վ. Ն.
4. Երկրագործութիւն յԱմերիկայ. — Յ. ԱԼԵՆ.
5. ՎԱՐՔ Ս. ՄՈՆԻՔԱՅԻ. — ՅՈՎՀ. Վ. ԱԲԷԼԵԱՆ.

Պ Ա Տ Կ Ե Ր

Հ Ա Ն Դ Ե Ս Կ Ի Ս Ս Մ Ս Ե Ա Յ

Հիմնգրողը Տարի

թիւ 4

1 Յունիս 1894

ՀԵՐՔՈՒԼԱՆՈՒՄ

ԵԻ

ԲՈՄԲԵՅԻ ՓԱՂԱՔՔ

Հռոմեական Քաղաքակրթութեան Տեսարան մը

Շարունակութիւն (*)

«Մօրեղբայր» ի Միզէնուս կը գտնուէր Նոյեմբեր ամսոյ 23ին, ուր նաւատորմի հրամանատարն էր, կէսօրը շուրջ ժամ մը անցած էր, երբ մայրս իրեն լուր տուաւ թէ՝ երկնից երեսն արտաքոյ կարգի մեծ եւ անսովոր ձեւով ամպ մը կը տեսնուէր։ Մօրեղբայրս, ըստ իւր սովորութեան, փոքր ինչ ժամանակ աւելուն մէջ տարածուած կենալէ, եւ քիչ մը զով ջուր խմելէ յետոյ, իւր անկողնոյն վրայ պառկած էր, ուր ուսման կը պարապէր։ Կ'եղնէ եւ բարձր տեղ մը կ'երթայ, ուստի կրնար զիւրաւ այդ տեսիլը զիտել։ Դժուար էր հասկնալ հեռուէն թէ, ո՞ր լեռնէն կ'եղնէր այդ ամպն։ Ապա հասկցուեցաւ թէ Վէսուվիոն էր։ Ամպին ձեւն, ո՞ր եւ է ծառէն աւելի, շոճւոյ կը նմանէր,

(1) Տե՛ս Պարիզի Ե. Տարի Բէ՛ւ 3։

վասն զի ուղղակի եւ կարի բարձրանալէ յետոյ, զազաթն տա-
փակ ձեւ մը կը ստանար, եւ կարծես թէ, շատ մը ոստերու
կը բաժնուէր: Ինձ այնպէս կը թուի թէ, ստորերկրեայ հողմ
մը այդ ծովը իւր առջեւէն ուժգին կը վանէր, եւ ապա զայն
օդոյ մէջ կը բռնէր. բայց կամ այն է զի այդ մղունն առ սա-
կաւ սակաւ զաղրեցաւ, եւ կամ զի այդ ամպն, իւր իսկ ծան-
րութեան պատճառաւ տարուբերելով, սկսաւ անօսբանալ եւ ա-
մեն կողմ տարածուիլ: Երբեմն սպիտակ, երբեմն թուխ, եւ եր-
բեմն այլ եւ այլ գոյներ կ'առնուր, ըստ որում առաւել կամ
նուազ մոխրով կամ աւազով բեռնաւորեալ էր:»

«Այս սքանչելիքն զարմացուց իմ մօրեղբայրս, եւ ինքն ա-
սոր համար կարեւոր դատեց զայն առաւել մօտէն զիտել: Ուս-
տի հրամայեց պատրաստել իւր թեթեւ ցռկանաւը, եւ ինձ հը-
րամայեց որպէս զի իրեն ընկերանամ: Իսկ ես իրեն պատաս-
խանեցի թէ, նախամեծար կ'ընտրէի ուսման զբաղիլ. եւ ար-
դարեւ, ինքն պատահմամբ դրելու համար ինծի բան մը տուած
էր. Երբ ինքն տնէն դուրս կ'ելնէր, իւր տախտակներն ի ձե-
ռին (1) նաւաստիք Րէթինան սպառնացող յայտնի վտանգէ ահա-
բեկեալ (այս աւանն արդարեւ այդ լերան ստորոտն է, եւ փրկու-
թեան այլ ճանապարհ չունէր եթէ ոչ ծովուն կողմէն) եկան իրեն
ազաչելու որպէս զի զիրենք այդպիսի մեծ վտանգի մը չենթարկէ.
բայց ինքն բնաւ միտքը չիփռեց, եւ, ընդհակառակն, զիւցազ-
նական քաջութեամբ մը սկսաւ հետամուտ ըլլալ այն բանին,
զոր քիչ մը յառաջ պարզ հետաքրքրութեան համար սկսած էր:
Յռկանաւը առ ինքն կը կոչէ, նաւ կը մտնէ, եւ կը մեկնի հաս-
տատ զիտաւորութեամբ թէ, տեսնէ ռորպիսի օգնութիւն հնար
է ընել, ոչ միայն Րէթինաի, այլեւ այդ ծովափանց վրայ գըտ-
նուող ամենայն զիւղօրէից, որք տեղւոյն գեղեցկութեան պատ-
ճառաւ անդ կարի բաղմաթիւ էին: Կը շտապէ հասնիլ անդր,
ուստի ամենքն խոյս կու տան, եւ մանաւանդ ուր վտանգն ա-
ռաւել վերահաս է: Այնպիսի ոգւոյ խաղաղութիւն մը ունէր,
զի, երբ այդ երեւութին նկատմամբ փոփոխութիւն կամ արտա-
քոյ կարգի ձեւ մը կը նշմարէր, իւր զիտողութիւնները ի գիր
դրօշմել կու տար:»

«Արդէն ցռկանաւերու վրայ կարի թանձր մոխիր մը կը

(1) Գրելու համար մասաչուս օրափայտներ, որպէս նաեւ օրնայ է-
ջամանակագրութեանց օրափայտի:

տեղար, որ, որչափ առաւել կը մօտեցուէր, այնչափ առաւել կը ջերմանայր. անոնց շուրջն կը տեղային նաեւ կրացեալ քարինք եւ սեւացեալ կոպիճք, յորք հրոյն սաստկութեամբն վառած եւ ածխնայած էին. ծովափնն անմատչելի էր՝ լեռնէն թաւալած ահաղին զանգուածներու պատճառաւ, որք զայն կը ծածկէին: Պահ մը զկայ առաւ, եւ կը վարանէր թէ, յառաջանայո՞ւ, թէ յետս ընդ կրունկն ընկրկելու էր. ապա ըսաւ նաւուղղին, որ իւրին խորհուրդ կու տար դէպ ի խորն խաղալ, «Բաղդն քաջն խաղալ է. նաւան ցոռել Բժժճնիւն ապարանից կողմն դարձնալ:» Բժժնիւնիւնու ի Սթապիւս էր, փոքրիկ ծովածոցով բաժնուած տեղ մը, զոր ծովն նորա մանուածապտոյտ եզերքներովն կը ձեւացունէ: Անդ, ի տես տակաւին հեռաւոր, այլ եւս քան զեւս սպառնացող վտանգին, իւր բոլոր գոյքը իւր նաւերուն վրայ բեռնաւորած էր, եւ այդ տեղերէն հեռանալու համար յաջող հոգմոյ մը միայն կը սպասէր: Մօրեղբայրս զայն սարսափած եւ անուշողի մէջ կը գտնէ, զայն կ'ընդգրկէ, կ'ապահովցունէ եւ կը քաջալերէ. եւ, իւր բարեկամին սարսափը իւր անկասկած ապահովութեամբն փարատելու համար, ի բազմախոյ կ'երթայ: Ապա ի սեղան կը բազմի, եւ կ'ընթերցէ զուարթ դէմքով մը, եւ կամ (որ նոյնպէս զարմանալի է) իւր սովորական զուարթութեան արտաքին երեւութովն:»

«Այս միջոցին, Վէսուվիօի կողերէն աստ անդ լոյսեր եւ բոցեր կ'երնէին, որք զիշերուան մթութեան մէջ յանկարծ պայթելով, նորա սոսկումը կ'աւելցունէին: Մօրեղբայրս իրեն ընկերացող անձանց սիրտը քաջալերելու համար, կը պնդէր թէ այն, որոյ վառիլը կը տեսնէին, ուրիշ բան չէր, եթէ ոչ օգնութեանց պահասութեան պատճառաւ թողուած շինականաց զիւղեր: Ապա պառկեցաւ եւ խորունկ քնանալ սկսաւ, այնպէս զի նախասեռնեկէն նորա խորդալն կը լսուէր: Սակայն փութով զայն արթնցունել հարկ եղաւ, վասն զի դաւիթն, որոյ միջոցաւն իւր սնեակն կը մոցուէր, մոխրոյ այնպիսի մեծ քանակութեամբ մը շեցուելու սկսած էր զի, եթէ փոքր միւս եւս տակաւին հոն մընացած ըլլար, չպիտի կարողանար անտի դուրս ելնել:»

«Այն ատեն Բօմբօնիւնուսի եւ միւս այլոց քովն գնաց, որք զգուշութեամբ անձնապահ կը լինէին, եւ ամենքն ի միասին խորհուրդ ըրին թէ, լաւագոյն էր արդեօք տան մէջ փակուիլ, թէ ի բաց դաշտն դիմել: Եւ արդարեւ չէնքերն իրերաց յաջորդող երկրաշարժից պատճառաւ այնպէս մը կը ցնցուէին զի, կը

կարծուէր թէ իրենց հիմերէն զատուելով, երբեմն այս, եւ երբեմն այն կողմն կը նետուին, եւ ապա դարձեալ իրենց տեղն կը դրուին. բնակարաններէն զուրս վտանգն նուազ մեծ չէր, քարերու անկման պատճառաւ՝ թէպէտեւ ասոնք թեթեւ եւ հըրով կրայած էին»

«Այս ալլ եւ ալլ վտանգներու մէջ, արձակ դաշտինն ընտրուեցաւ. իրեն հետեւող անձանց սրտին մէջ սարսափ մը՝ միւս ալլ սարսափ մը կը ծնանէր. իւր սրտին մէջ ընդ հակառակն, հողւոյն վերին մասն տկարագոյն մասին կը հրամայէր. Ուստի զուրս կ'եննեն, իւրաքանչիւր ոք իւր գլխին թաշկինակով բարձ մը կապելէն յետոյ, զգուշութիւն մը, որ անհրաժեշտ էր երկնքէն տեղացող քարերու հարուածներէն պաշտպանուելու համար՝ Արդէն լուսնալ սկսած էր. բայց անդ, ուր իրենք կը գտնուէին, զիշերն կը շարունակէր, ամենաթանձր եւ ամենասոսկալի զիշեր մը, որ միայն երբեմն երբեմն բոցերու եւ փայլակներու լուսովն կը լուսաւորէր. Պատշաճ դատուեցաւ՝ զէսլ ի ծովափնն երթալ, եւ առաւել մօտէն քննել թէ, ծովն թոյլ կու տա՞ր իրենց բան մը ընել. բայց ծովն արդէն սկսած էր ալեկոծութեան կերպարանքը առնուլ. Յայնժամ Մօրեղբայրս ջուր խնդրեց, եւ երկիցս խմելէն յետոյ, գետնոյն վրայ բարձ մը ձգել տուաւ. եւ անդ պառկեցաւ. Այս պահուս բոցերն, ուրք գամ քան զգամ կը կը տարածուէին, եւ ծծմբոյ հոտն, որ նոցա մօտենալը կը ծանուցանէր, զամենքն ի փախուստ դարձուց. ինքն կարի մտահոգ ոտք ելաւ, երկու ստրկաց թեւերուն կռթնած, եւ վախճելու զիտաւորութեամբ. բայց իսկոյն ինկաւ եւ մեռաւ. Նս կը կարծեմ թէ կարի թանձր ծուխ մը պինքը խեղդամահ ըրաւ, եւ այնչափ առաւել զիւրութեամբ զի, կուրծքի տկարութիւն եւ երբեմն երբեմն չնչարգելութիւն ունէր»

«Երբ լոյսն երեւեցաւ, եւ այս երեք օր յետոյ միայն եղաւ, իւր մարմինն գտնուեցաւ նոյն տեղն, ամբողջ եւ անփուտ, իւր մահուան վայրկենին կրած զգեստներովն, եւ առաւել քնացող, քան թէ կենազուրկ մարդոյ մը կերպարանքով. Այն ատեն մայրըս եւ ես ի Միդէնուս էինք. Բայց այս՝ գրեկիք մատնիդ հետ յարաբերութիւն մը չունի. քանզի զու իմ մօրեղբորս մահուան պարագայները միայն կ'ուզես գիտնալ. Ուրեմն աստ պիտի վերջացնեմ, բան մը միայն աւելցունելով, եւ է՝ թէ, բան մը չգրուցեցի, զոր իմ խել աչօքս տեսած, կամ ախանատես վկայներէ լսած չըլլամ, այսպիսի ժամանակ մը, յորում այդօրինակ նոր

արկածից ճշմարտութիւնն չկարէ տակաւին այլայլիլ կամ այլա-
կերպիլ: Այս մանրամասն տեղեկութեանց մէջ այժմ քեզ անկ
է ընտրել զայն, որ քեզ առաւել կարեւոր պիտի թուի. վասն
զի սրարդ նամակ մը, եւ պատմութիւն մը, բարեկամի մը, եւ
յետեւոց համար դրելու մէջ եղած տարբերութիւնն մեծ է: Ող-
ջոյն»

Այլ նամակի մը մէջ, Պլինիոս Կրտսեր, նոյն նիւթին վրայ
կը խօսի, եւ այս խօսքերով կը պատասխանէ Տակիտոսի, որ
այս մեծ արկածին նկատմամբ իրմէ նոր մանրամասն տեղեկու-
թիւններ խնդրած էր:

«Իմ նամակս զարթուցած է ի քեզ փափաք մը գիտնալու
համար թէ, ո՞րպիսի սարսափներ եւ վտանգներ ունեցայ ի Մի-
զէնուս, ուր մնացած էի, մինչեւ այն կէտն, յորում վերջացու-
ցած էի իմ յետին նամակս: Փափաքդ կը կատարեմ, թէպէտեւ
իմ սիրտս այս սգալի յիշատակները սոսկումով կը մերժէ:»

«Թէպէտ եւ միտք ընդ յիշատակըն սոսկանաւ»

Եւ դժպընի ողբոցն է վէպ. սկըսայց զայն» (1).

«Մօրեղբորս մեկնելէն յետոյ, շարունակեցի աշխատութիւ-
նըս, որ անոր հետեւելու ինձ արդելք եղած էր: Բաղնիք մտայ,
եւ ընթերլէն յետոյ պառկեցայ. այլ քիչ եւ յաճախ ընդհատեալ
քուն մը ունեցայ: Շատ օրեր երկրաշարժի անընդհատ ցնցմունք
կը շարունակէին. այս բանս մեզ տարօրինակ չէր երեւէր, քանզի
կամպանիոյ ոչ միայն աւաններն, այլ քաղաքներն եւս այսմ են-
թակայ են: Սակայն այդ գիշերն, այս երեւոյթն այնքան սաստ-
կացաւ զի, կը կարծուէր թէ, ամենայն ինչ ոչ միայն կը շարժէր,
այլ վեր ի վայր կը լինէր: Մայրս յանկարծ իմ սենեակս մտաւ,
ճիշդ այն պահուն, յորում ես կ'եմէի զինքը արթնցնելու հա-
մար, եթէ ինքն տակաւին քնոյ մէջ ըլլար: Ուստի նստեցանք
զաւթին մէջ, որ զչէնքն ծովէն նեղ անջրպետով մը կը բաժնէ:

«Եւ որովհետեւ ես այն ժամանակ հազիւ տասն եւ ութ
տարեկան էի, չեմ գիտեր թէ այն ատեն իմ ըրածս ինչպէս կո-
չեմ, անխորհուրդիւն, թէ հաստատամտութիւն: Տիտոս Լիվիո-
սի գիրքը ուղեցի, եւ սկսայ զայն կարդալ, եւ դիտողութիւններ
ի գիր առնուլ, ինչպէս պիտի ընէի ամենախաղաղ ժամանակ մը:
Այս պահուս յակարծ հասաւ մօրեղբորս մի բարեկամն, որ ըՍ-
պանիայէն նոր եկած էր զինքը տեսնելու համար: Տեսնելով

(1) Վերգիլիայ Ենեական, Դեր+ Բ. Տող 19—20:

զի մայրս եւ ես դիրք ի ձեռին գետին նստած կը կարդայինք, մօրս՝ իւր անխռովութիւնը, իսկ ինձ՝ ապահովութիւնս յանդիմանեց, բայց ես աչքերս գրքէն չվերցուցի։ Արդէն առաւօտեան երեքտասաներորդ ժամն էր (1), եւ հազիւ արշալուսի նման ազօտ լոյս մը կը տեսնուէր։ Յայնժամ շէնքերն սասանեցան, եւ ցնցմունք այնքան սաստկացան զի, այլեւս ապահովութիւն չըկար ոչ բաց եւ ոչ գոց տեղ մը չենալու։ Ուստի քաղաքը թողուլ որոշեցինք։ Ահաբեկեալ ժողովուրդն միախռն մեզի հետեւեցաւ, քսնողի այն, զոր սարսափն կը թելադրէ, խոհեմութիւն կը համարուի, եւ իւրաքանչիւր ոք այլոց բրածը ապահովագոյն կը գտնէ։»

«Անգամ մը որ քաղաքէն դուրս ելանք, զկայ առինք։ Անդ նոր սքանչելիք եւ նոր դարհուրանք։ Սայլերն, զորս մեղի հետ տարած էինք, երբեմն երբեմն այնպէս կը տատանէին զի, թէպէտեւ բաց դաշտի մէջ, անհնար կ'ըլլար այլազգ զանոնք իրենց տեղն հաստատուն կեցունել, եթէ ոչ մեծամեծ քարերով զանոնք պնդելով։ Ծովն, գետնոյ ցնցմամբք, յամաքէն մզեալ եւ իւր վրայ թաւալելով՝ յետս ընկրկիլ կը թուէր. այնպէս զի ծովափին այսու առաւել եւս ընդլայնելով, աւաղի վրայ մնացած ձկանց բազմութեամբն կը ծածկուէր։ Հակառակ կողմէն, սեաւ եւ զարհուրելի ամպ մը, որ իրմէ դուրս ջալտող օձալտոյտ շանթերով կը գծուէր, սլատառեցաւ՝ երկայն եւ լուսաճաճանչ փայլակաց նման ճառագայթներ ժայթքելով։»

«Յայնժամ բարեկամն, զոր վերն յիշեցի, սկսաւ առաւել եւս թախանձել։ Եթէ քու եղբայրդ, եթէ քու քեռիդ կենդանի է, կ'ըսէր մեզ, անտարակոյս կը փափաքի զի փախչիք. իսկ եթէ մեռած է, փափաքած է զի դուք իւր մահուանէ յետոյ ապրիք։ Ուրեմն ի՞նչ բանի տակաւին կը սպասէք։ Ինչո՞ւ փախչելով ձեր փրկութիւնը չէք փնտռեր։ — Մենք իրեն պատասխանեցինք թէ, չենք կրնար մեր ապահովութեան վրայ խորհիլ, մինչեւ որ Պլինիոսի վիճակին վրայ ապահով չ'ըլլայինք։ Այս խօսքերուն վրայ Սպանիացին, առանց այլեւս յամելու, մեզմէ հեռացաւ, եւ մաղադուր փախստեամբ մը իւր փրկութիւնը փնտռեց։»

«Սոյն այս պահուս ամպն գետնին վրայ իջաւ, եւ ծովը տմ-

(1) Ծանօթ է թէ, թէ Հռոմայեցիք, որքանոն ճոռարէն ոչնչելով օրը քան եւ չորս ժամաց կը բաժնէին։

բողջովին ծածկեց, մեր աչքերէն սքողելով Քարրի կզկին, եւ զմեզ եւս մինչեւ Միդենուսի հրուանդանն»

«Մայրս զիս կը ստիպէր, կ'երգմնեցունէր, եւ կը հրամայէր որպէս զի, ո՛ր եւ իցէ կերպիւ զինքս ազատեմ. կ'ըսէր թէ, իմ տարիքիս համար այս զիւրին էր. բայց թէ իրեն համար, որ տարիքով եւ մարմնոյ գիրութեամբ ծանրացեալ էր, անհնարին էր այդ. կը յաւելոյր թէ, ինքն գոհ պիտի մեռնէր, միայն թէ ինքն իմ մահուանս պատճառ չլինէր: Իրեն յայտարարեցի թէ, առանց իրեն ինծի համար փրկութիւն չկայր. ձեռքերէն բռնեցի եւ զինքը բռնազատեցի ինծի հետեւել. մեծ դժուարութեամբ զիջաւ իմ կրկին եւ կրկին ազազանացս, արանջելով թէ ինքն ինծի համար արգել մի էր»

«Արդէն մոխիրն սկսած էր մեր վրայ իջնել, բայց փոքր քանակութեամբ: Գլուխս կը դարձունեմ, եւ կը տեսնեմ մեր եւ տեսն զի, թանձր ծուխ մը մեր ետեւէն կու գայ, հեղեղի մը պէս երկրի վրայ տարածուելով: Մինչ տակաւին այդ ծխոյ մէջ կըրնայինք տեսնել, մօրս ըսի, թողունք մեծ ճանապարհը, որպէս զի մեր ետեւէն եկող բազմութեան ոտից կոխան չ'ըլլանք եւ չ'աղդուինք: Հագիւ հիւսպատոսական ճանապարհը թողած էինք, խաւարն այն աստիճան սաստկացաւ զի մարդ զինքն, ոչ թէ կարի մութ եւ առանց լուսնոյ գիշերուան, այլ ամեն յոյսէ զուրկ փակեալ սենեկի մը մէջ կը կարծէր: Ոչ այլ ինչ կը լսուէր, եթէ ոչ կանանց ողբեր, մանկանց ճչեր, եւ արանց ազազալներ: Մին իւր հայրը կը կոչէր, միւսն իւր որդին, երրորդ մը իւր կինը. քանզի այլազգ չէր հնար ճանչնալ, եթէ ոչ ձայնիւ միայն: Մին իւր դժբաղդութեան վրայ կ'ողբայր, միւսն իւր ծնողաց վրայ. եւ կը գտնուէին եւս այնպիսիներ, որոց՝ մահուան երկիւղն մահը իսկ փափաքելի կ'ընէր: Շատեր աստուածոց օգնութիւնը կը հայցէին. միւս շատեր կը համարէին թէ, այլեւս աստուածք չկային, եւ կը կարծէին թէ, այդ զիչերն յետինն էր, այն յաւիտենական գիշերն, յորում տիեզերք ընդ միշտ պիտի թաղուին: Պակաս չէին եւս այնպիսիք, որք երեւակայական եւ ցնորական երկիւղներով արգէն կարի իրաւացի եւ բանաւոր սարսափը կ'աւելցունէին: Կը զուրցուէր թէ Միդէնուս սուղեալ էր, թէ այլ տեղեր եւս գետնէն հուր ելած էր, եւ հառարակաց սարսափն այս ամեն առասպելաց հաւատք կ'ընծայէր»

«Ընդ հուսկ տօգոյն լոյս մը երեւեցաւ, որ կը ծանուցանէր ոչ թէ օրուան դալուստը, այլ մեզ սպառնացող հրոյն մերձե-

նալը. սակայն հրդեհն մեզմէ հեռու կեցաւ. Ապա դարձեալ խաւարն սկսաւ, որպէս նաեւ մոխրոց անձրեւն, որ հետզհետէ առաւել կը թանձրանայր եւ առաւել կը սաստկանայր. Ուրոյ վաւրն կը ստիպուէինք երբեմն երբեմն, եղնել մեր զգեստները թօթափել, ապա թէ ոչ ատոր ներքեւն պիտի թաղուէինք. Այսու ամենայնիւ կրնամ պարծենալ թէ, այդօրինակ սարսափելի վրտանդներու մէջ, ոչ երբեք տրտունջ մը հանեցի բերնէս: Սա մխիթարիչ մտածմամբ կը քաջալերուէի թէ, բոլոր տիեզերք ընդ իս կը ջնջուէր. մտածումն արդարեւ ոչ այնչափ ազնիւ, այլ մարդոյն կարի բնականն»

«Հուսկ ուրեմն այդ մթին եւ թանձր ծուխն առ սակաւ ստկաւ դադրեցաւ, եւ բոլորովին փարատեցաւ. Այնուհետեւ ընդ հուպ առաւօտ եղաւ, եւ արեգակնն երեւեցաւ, բայց աղօտ եւ դաշնկազոյն, ինչպէս կ'ըլլայ խաւարման ժամանակ. Ամենայն ինչ մեր աչաց փոփոխեալ կը թուէր. եւ արդարեւ չկար բան մը, որ մոխրոց կոյտերու ներքեւ ծածկուած չըլլար, ինչպէս կ'ըլլայ ձեան ներքեւ. Դարձանք ի Միդէնուս եւ անդ որչափ հնար էր տեղաւորեցանք. Դարձեալ անդ զիշեր մը երկիւղի եւ յուսոյ մէջ անցուցինք, բայց ուր երկիւղն առաւել մեծ մասն ունէր, Դանդի երկրաշարժն միշտ կը շարունակէր»

«Միայն ահաբեկեալ մարդիկ կը պատահէին, որք թէ՛ իրենց եւ թէ՛ այլոց սարսափը աղէտաբեր գուշակութեամբք կ'արժարծէին: Իսկ մեզ զալով, Պլինիոսի վրայ տեղեկութիւն մը առնելէն յառաջ անտի հեռանալն՝ մեր միտքն իսկ չեկաւ, թէպէտեւ տակաւին սպառնալեաց ներքեւ եւ ահագին վտանգին ակնկալութեան մէջ կը գտնուէինք, զոր այնչափ մօտէն տեսած էինք: Դուն այս պատմութիւնը՝ դայն ընդօրինակելու համար չպիտի կարդաս, վասն զի այդ՝ քու պատմագրութեանդ մէջ գրուելու արժանի չէ. եւ եթէ անոր մէջ կարդացուելու իսկ արժանի բան մը չգտնես, քեզմէ դուրս մէկու մը չես կրնար յանցանք դնել, քանզի դուն զայդ ուզեցիր. Ողջոյն»

Տարօրինակ եւ դարմանալի բան. այս կրկին սրտաշարժ եւ աղիոգորմ նստակաց մէջ, զորս Պլինիոս Կրտսեր կ'ուզէր առ մեծ լատին պատմագիրն, չիշատակեր ոչ զԲոմբէի եւ ոչ զՀէրքուլանոսմ, եւ խորին լուսթիւն մը կը պահէ այն արկածին վրայ, որ այդ երկու քաղաքները հրաբխային մոխրոցներքեւ թաղեց: Մի միայն իւր մօրեղբոր մահուան եւ իւր կրած վտանգներուն մտածութեամբն զգածեալ եւ տոգորեալ, շատ մը բնական եղելու

թեանց վրայ բազմաթիւ եւ մանրամասն տեղեկութիւններ կուտայ. հրաբղխին ժայթքումը, երկրի սասանութիւնքը, որպէս նաեւ մոխրոց անձրեւը կը նկարագրէ, եւ կը լռէ այն բանին վրայ, որ մեզ համար այդ արկածին զխաւոր կէտն կը համարուի: Այս արդարեւ անմեկնելի զանցառութիւնն Տակիտոսի պատմութեան մէջ եւս կը գտնուի, որ Պլինիոսի բարեկամ եւ թղթակիցն էր. պատմագիրն, այս արկածին պատճառ եղող ըստորերկրեայ շարժմանց վրայ, ընդհանուր ակնարկութիւն մը միայն ընելով կը շատնայ. եւ կը յաւելու պարզաբար եւ առանց ամենեւին յուզման բառ մը աւելցնելու թէ, « Բազաքներ սպառեցան եւ սուղան» Սուետոնիոս, թէպէտեւ անուղղակի կերպով խօսելով Վէսուվիոյ այս ժայթքման վրայ, նոյն լռութիւնը կը պահէ այդ թշուառ քաղաքացի նկատմամբ: Մարտիադէս, քերթուածոյ մի մէջ, զանոնք իբրեւ հրաբղխային փոփոց լաւայից) ներքեւ թաղուած կը ներկայացունէ: Զանոնք ճշմարտեւ եւ յանուանէ յիշատակող առաջին պատմագիրն Դիոն Կասիոս եղած է, որ Պլինիոս Կրտսերէ շուրջ մէկ ու կէս դար յետոյ կ'ապրէր. այլ իւր պատմութիւնն, թէպէտեւ իւր էական մանրամանութեանց մէջ ճշմարտ, սակայն շատ մը առասպելօք լի է: Կը թուի թէ իւր տեղեկութիւնները բնակչաց աւանդութիւններէն առած է, որով անխտիր կը յիշատակէ իւր ժողոված ամեն եղելութիւնները եւ առասպելները: Ըստ այսմ կ'ըսէ թէ, հրաբղխին ժայթքման ժամանակ, մարդկանց բազմութիւն մը, որք իրենց վիթխարի հասակաւն հսկայից կը նմանէին, մերթ լեւրան վրայ կ'երեւէին, եւ մերթ ի շրջակայսն, եւ թէ, մինչ փողոց հնչիւնը կը լսուէին, կը թուէր թէ հսկայք եւ եւս կը մեծնային, եւայն, եւայն, եւայն: Վերջապէս կ'աւանդէ թէ, երկու քաղաքք, Հէրքուլանում եւ Բոմբէի, մոխրոց անձրեւաց ներքեւ սուզան եւ թաղուեցան, մինչ ժողովուրդն ի թատրոն կը գտնուէր: Այսօրինակ յիշատակութեանց հրէ ոչ ամենէն, զանեա մի քանիններէն կրնայ մարդ դիւրաւ հասկնալ թէ, քննչպէս առասպելախառն զրոյցն փութով պատմութեան վրայ կը տիրանայ՝ զայն ալլայելու, խանդարելու, եւ անոր մէջ զարմանալի եւ սքանչելի պարագայներ մուծանելու համար:

(Շարայարեի)

Ներսէս Մ. Վ. Աճեֆան

Ն. Ս. ԼԵՒՈՆԻ ԺԳ.

Ս. ԳՐՈՑ ՆԿԱՏՄԱՄԲ

ՀԱՆԱԾ ՇՐՋԱՐԵՐԱԿԱՆԷՆ ՀԱՏՈՒԱԾ ՄԸ.

Երկրագնդի բնագիտական օրինաց ծանօթութիւնն.

«Ընդդէմ այնպիսեաց՝ որք բնական գիտութեանց անուամբ կը վարեն եւ կը զեղծանին, հաստատուն կենալու է. որք Ս. Գրքն իրենց գործիք կ'ընեն չարաչար, այսպանկով անոնց հեղինակներն իբր բնական օրինաց անգիտակէք, եւ անոնց գրութիւնն եպիստոմոն եւ ծիծաղելի ցոյց տալով:

Այնչափ աւելի վտանգաւոր է սոցա չափազանցութիւնն՝ որչափ որ զգայական իրերու վրայ է ընդգիծութիւնն. ժողովրդեան մէջ կրնայ տարածուիլ զիւրաւ, մանաւանդ երիտասարդ ուսանողաց չղջանակին մէջ. բաւական է որ առոյգ միտքն՝ անգամ մը աստուածային յայտնութեան վրայէն պատկառանքն թեթեւցունէ, այլ եւս անսանձ առաջ կ'երթայ: Ակներեւ է վտանգըն. եթէ բնութեան գիտութիւնն՝ գերազոյն Արուեստաւորին փառաց յայտարարն է, ինչպէս ամենայն արարածք ակնյայտի կը լիկայեն. եթէ այսպէս սքանչելի պտուղ կ'ընծայէ գիտութիւնն՝ օրինաւոր ընթացքովն, անկասկածելի է՝ թէ ապօրէն գնացքով կրնայ ուղիղ տրամաբանութեան սկզբունքն խանգարել եւ առոյգ հասակին անհաստատ մտքին եւ սրտին վրայ բարուց ապականութիւն գործել:

Առ այս՝ բնութեան օրինաց ծանօթութիւնն՝ Ս. Գրոց ուսուցչին ձեռքին մէջ մեծ զօրութիւն մ'է. որով Աստուածաշունչ Գրոց հակառակորդաց նոյն օրինաց անուամբ լարած թակարդներն կրնայ խլել արմատաքիւ: Աստուածաբանի եւ բնագիտի մէջ էական հակառակութիւն մը չկրնար գտնուիլ, բաւական է որ երկուքն ալ իրենց օրինաւոր սահմանին մէջ մնան, յիշելով մեծին Աւգոստինեայ խրատն. Ըստ զիպաց յառաջ չերթալ, անծանօթն ծանօթին հետ չխառնել:

Իսկ երբ որ եւ է անհամաձայնութիւն ծագի՝ ահա Աստ.

ուածաբանին ընկելքն. նոյն Աւգոստինեայ խրատն է. Երբ հա-
կառակորդը բնութեան օրինաց հաստատուն ցոյցեր տան մեզ՝
ցոյց տամք մեք ալ որ ասոնք մեր Ս. Գրոց հակառակ բաներ
չեն, իսկ երբ իրենց որ եւ իցէ զրքէն Աստուածաշունչ Գրոց
հակառակ՝ հետեւութիւն ծնանին, այս կամ այն կերպով իրենց
սխալմունքն յանդիմանենք եւ վստահ ըլլանք իրենց ստութեան:

Այս կանոնն շատ արդարացի է, մանաւանդ երբ խորհիմք
որ սրբազան գրիչներն՝ կամ լաւ եւս Հոգին սուրբ՝ որ անոնց
բերնով կը խօսէր, տեսանելեաց խորին կազմութիւնն մարդոց
յայտնել ուղած չէ, այդ ծանօթութիւնն իրենց փրկութեան հա-
մար կարեւոր չէր: Առ այս Ս. Գրիչք փոխանակ բնութեան վը-
րայ աչքութեւք դնելու եւ անվրէպ ուղղութեամբ անոր վրայ
խօսելու՝ այլաբանօրէն կը բացատրեն զայն եւ կամ ժամանակին
դորձածութեան կը համաձայնին: Այսօր դեռ եւս հանապազօր-
եաց կենաց մէջ ամենէն բարձր գեանականք անդամնոյնպէս կը
վարին: Ռամկական ժողովրդային լեզուին բնական է զգայական
իրերն իր զգացածին համեմատ բացատրել, այդ լեզուաւ՝ ինչ-
պէս կ'ըսէ Հրեշտակային Վարդապետն՝ առաջնորդուած են Ս.
Գրիչք, թէ զգայական երեւոյթներու՝ թէ անտեսանելի իրերու
համար, զորս նոյն ինքն Աստուած մարդոց հասկացունելու հա-
մար՝ անոնց սովորեալ լեզուն ընտրած է:

Սակայն Ս. Գիրքն պաշտպանել ըսելով՝ չհետեւիր թէ Հարց
եւ Մեկնչաց Բնութեան նկատմամբ տուած ամեն կարծիքն
պաշտպանելի ըլլան: Ս. Գրոց բնական իրաց վրայ խօսած հաս-
ուածներն մեկնել ուղեւով կարելի է թէ երբեմն ճշմարտութեան
շատ մօտեցած չըլլան եւ այսօր սխալ համարուին, ուստի խը-
նամքով որոշելու է այդ մեկնութեանց մէջ հաւատոյ վերաբե-
րող մասն, վասն զի ինչպէս Ս. Թովմաս կը խորհի՝ Հաւատոյ
էութենէ դուրս՝ սուրբերն տարածայն կարծիք ունեցած են:

Նոյն Վարդապետն ուրիշ տեղ մը՝ նոյն այս լանդրոյն վրայ
հետեւեալ իմաստալից խօսքն կ'ընէ. Մեր կրօնական կարծեաց
չհակառակօղ փիլիսոփայից առհասարակ կարծիքն՝ աւելի լաւ կը
թուի ինձ՝ իբր հաւատոյ վարդապետութիւն չնկատել. թէպէտ
եւ այդ կարծիք փիլիսոփայից անուամբ աստուածաբանական
ցուցմանց մէջ մտած ըլլան: Սակայն եւ ոչ ալ իբր հաւատոյ
հակառակ նկատել զանոնք, առ ահի՝ թէ գուցէ աշխարհիս իմաս-
տանոց ձեռքն՝ հաւատոց եւ վարդապետութեանց անարգութեան
իբր միջոց մը դառնան:

Այլ մանաւանդ, այն ներածութեանց համար զորս բնադէտն իբր ճշմարտութիւն կը ջանայ հաստատել, Ս. Գրոց մեկնիչն յետ վստահացուցանելոյ թէ ատոնք Գրոց ուղիղ իմաստին բնաւ հակառակ չեն, պէտք է ուշադիր ըլլայ կրկնելու միանգամայն՝ թէ ամբաւ անհամար ճշմարտութիւն կարծուած ներածութիւնք ժամանակ անցնելով իբր կասկածանք նկատուած եւ իբր սխալ մերժուած են։ Այն բնադէտք որ իրենց գլխութեան շրջանէն դուրս կ'ելլեն եւ հակառակամարտ ոգւով իմաստասիրականին սահմանն կը կոխտեն, Մեկնիչն՝ իբր Աստուածաբան՝ անոնց ընդդիմախօսութիւնն ջրելու համար՝ պէտք է փիլիսոփայութիւնն ցոյց տայ։

*

ՊԱՏԱՐԱԳԱՄԱՏՈՅՑ

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ — ԿՐՕՆԱԿԱՆ

Շարայարութիւն (*)

«Քահ. խորհրդաբար»

ԲԱՐՍ. — Սրբոյն Յովհաննու Մարգարէի՝ Կարապետի եւ Մկրտչի, երանաւէտ՝ սուրբ եւ ամենահոգակ առաքելոցն, (այս անուն) սրբոյն զորոյ զիշատակն կատարեմք, եւ ամենայն սրբոց քոց որոց ազօթիւք այց արասցես մեզ Աստուած։ Յիշեա եւ վամհնայն զննջեցեալս 'ի յոյս յարութեան կենացն յաւիտեանից։ — «Սարկաւագն յիշեցէ վերստին զննջեցեալս եւ Քահանայն յիշեցէ զորս կամի զկենդանիս եւ զվախճանեալս եւ վասն կենդանեացն ասասցէ. — վասն քառութեան մեղաց ծառայիս քո (այս անուն). եւ վասն ննջեցելոցն ասասցէ. — վասն

(*) Տե՛ս Պատկեր Ե. Գրէ Դէ- 3:

թողութեան մեղաց եւ հանգստեան հոգւոյ ծառայի քո (այս անուն) 'ի տեղեւոյն լուսոյ, ուստի հալածական վարին ցաւք եւ հեծութիւնք, հանդձնաւ Աստուած մեր:

Եւ հանդձնոսա ուր այց առնես լուսով երեսաց քոց: Եւ եւս աղաչեմք զքեզ, յիշեա Տէր զսուրբ կաթուղիկէ եւ զառաքելական Եկեղեցի քո 'ի ծագաց մինչեւ 'ի ծագս երկրի, խաղաղաց՝ զոր ստացար պատուական արեամբ Քրիստոսի քո, եւ զսուրբ Տաճարս հաստատուն պահեա մինչեւ 'ի վախճան յաւիտենիս: Յիշեա Տէր եւ զԸնծայս քեզ նուիրեալս, եւ որոց վասն եւ յորոց եւ ոյց առաջի մատուցան քեզ: Յիշեա Տէր ըզպտղատուս եւ զերախտաւորս 'ի սուրբ Եկեղեցի քո. յիշեա եւ զաղքատս Տէր, հատո՛ր նոցա զառատ եւ զերկնաւոր բարութիւնսդ, չնորհեա նոցա ընդ երկրաւորացս՝ զերկնաւորան, ընդ ժամանակաւորս՝ զյաւիտենականս, փոխանակ ապականացուին զանապականս: Յուշ լիցին քեզ Տէր որք յանապատս եւ 'ի լերինս եւ յայրս եւ 'ի փապարս երկրի: Յուշ լիցին քեզ Տէր բարեպաշտ... Պապաւորքն զորս չնորհեցեր պապաւորել 'ի վերայ երկրի, զինու ճշմարտութեան եւ զինու բարերարութեան պըսակեցես զնոսա. հովանի լիցիս 'ի վերայ զլիսոյ նոցա յաւուր մարտալուզի. զօրացուցես զբազուկս նոցա, ամբարձցես զաջ նոցա, հաստատուն զարքայութիւն նոցա գործեցես, ... չնորհեսցես նոցա զմեծ եւ զանկապտելի խաղաղութիւն, ... զիանդորուութեամբ նոցա խաղաղացեալք եւ հանգուցեալք՝ վարեցուք զկեանքս ամենայն բարեպաշտութեամբ եւ պարկեշտութեամբ: Յուշ լիցին քեզ Տէր ամենայն Պետք եւ իշխանք եւ որք յարքունիս են եղբարք եւ ամենայն զօրականն. զբարիս՝ բարութեամբ քով պահեա, զչարս 'ի բարի փոխարկեա մարդասիրութեամբ քով: Յուշ քեզ Տէր՝ առաջիկայ ժողովուրդս եւ որք արդար դատաստանաւ պարտաւորեցան, ողորմեա նոցա եւ մեզ բազում ողորմութեամբդ, զանձուկս արգելանաց նոցա լցո՛ւ ամենայն բարութեամբ. զլծակիցս պահեա 'ի խաղաղութեան եւ 'ի միաբանութեան. զմանկունս անո՛ր. զերիտառարդս խնամարկեա. պառաւանց առաջնորդեա, զկարճամիտս մխիթարեա. զցրուեալս ժողովեա, զմոլորեալս դարձո՛ւ եւ միացո ընդ սուրբ կաթուղիկէ եւ առաքելական Եկեղեցի. զսասանեալս յայտոց չարաց աղատեա, ընդ նաւորդս նաւակեա, ճանապարհորդաց ուղեկից լեր, այրեաց պաշտպանեա, որքոց հովանի լեր, զգերեալս զերծո, զհիւանդս առողջացո, զորս 'ի պողոտայս եւ 'ի մետաղս են՝ զտարաշխարհ

հիկս՝ եւ որք 'ի չար ծառայութիւնս եւ յամենայն վիշտս եւ յաղէտս, 'ի չորհրդարանս եւ 'ի տառապանս եւ յամենայն պատահարս՝ յիշեալ Տէր Աստուած, եւ զամենայն զկարօտեալս՝ բոտմեծի ողորմութեան քում յիշեալ եւ զսիրելիս մեր եւ զստեղիս՝ եւ որք յանձնեցին մեզ անարժանիցս աղօթս վասն իւրեանց առնել, եւ զամենայն ժողովուրդս քո յիշեալ Տէր Աստուած մեր, եւ 'ի վերայ ամենեցուն ծաւալեցո զբազմապատիկ ողորմութիւնս քո, պարգեւելով զամենեցուն զխնդրուածս 'ի փրկութիւնս:

Եւ զոր մեք ոչ յիշատակեցաք 'ի մոռացօնս՝ անդիտութեամբ՝ կամ 'ի բազմութենէ տնուանց, յիշեալ Տէր զայնոսիկ, որ զիտես զիւրաքանչիւր զկոչումս եւ զկեանս եւ ճանաչես զամենեւին յարգանդէ մօր իւրեանց: Զի զու ես Տէր օգնութիւն անօգնականաց, յոյս յուսահատելոց, տրեւեծելոց փրկիչ, նաւելոց հանգրուան, հիւանդաց բժիշկ, զու յամենայնի ամենայն եղեալ, որ ճանաչես զամենեւին, զհայցուածս եւ զընտանիս եւ զպիտոյս նոցա: Պահեալ Տէր զքաղաքս զայս եւ զամենայն ըզՔաղաքս եւ զտեղիս 'ի սրածութենէ, 'ի մահուանէ, 'ի սասանութենէ, 'ի հինից, 'ի հրոյ, 'ի սրոյ, յայլասելոյն յարձակմանէ եւ 'ի տոհմային մարտից:

ՈՍԿ. — Սրբոյն Յովհաննու Կարապետին՝ Մարգարէի եւ Մկրտչի, փառաւորեալ սրբոցն եւ ամենաճամբաւ առաքելոցն, եւ (այս անուն) սրբոյ՝ զորոյ զյիշատակն կատարեմք, եւ ամենայն սրբոց քոց, որոց աղօթիւք այց արասցես մեզ Աստուած: Յիշեալ եւ զամենայն զննջեցեալս՝ յուսով յարութեան կենացն յաւիտենից. (Քանիւնայն յիշեսցէ զորս կամի), եւ հանգստի զնոսա Աստուած մեր, ուր այց արասցես լուսով երեսաց քոց:

Եւ եւս աղաչեմք զքեզ, յիշեալ Տէր զամենայն ուղղափառ եպիսկոպոսունս՝ որք ուղիղ համառօտեն զքան ճշմարտութեան քո, զերիցունս ամենայն, 'ի Քրիստոս զպաշտօնեայս, եւ զամենայն զքահանայական եւ զմիակեցական ուխտոս:

Եւ եւս մատուցանեմք քեզ զբանաւոր պատարագս վասն ամենայն աշխարհի, վասն սուրբ կաթողիկէ եւ առաքելական Եկեղեցւոյ, վասն որոց ողջախոհութեամբ եւ զգաստութեամբ զաշխարհիկ վարեն կեանս, վասն հաւատացեալ եւ քրիստոսասէր Պապաւորացն մերոց եւ ամենայն պալատան եւ զօրաց նոցին: Տուր նոցա Տէր խաղաղութեամբ թագաւորել. զի եւ մեք խաղաղութեամբ նոցա զուարթագին եւ հանգստեամբ վարեացուք զկեանս, ամենայն բարեպաշտութեամբ եւ պարկեշտութեամբ:

(Բրս. եւ Ոսկ.) «Քան. 'ի ճայն. — Եւս առաւել յիշեա Տէր զԵպիսկոպոսապետն մեր (այս անուն), զոր չնորհեցես սրբոյ Եկեղեցւոյ քո 'ի խաղաղութեան, կենդանութեամբ, 'ի փառս, առողջութեամբ, ընդ երկայն աւուրս ուղիղ համառօտել զբան ճշմարտութեան քո:

ՈՍԿ. — «Սարկաւագն երիցս յիշատակ արասցի կենդանեաց. «Քան. 'ի ծածուկ.

ԲԱՐՍ. — Յիշեա Տէր զամենայն ուղղափառ Եպիսկոպոսունս որք ուղիղ համառօտեն զբան ճշմարտութեան քո: Յիշեա Տէր ըստ քումզ առատ ողորմութեան եւ զիս զանարժանս. թող ինձ զամենայն դյանցանս զկամայ եւ զակամայ, եւ մի՛ վասն մեղաց իմոց արգելուր զչնորհս Հոգւոյդ սրբոյ յառաջադրեալ նուիրացոյ: Յիշեա Տէր զԵրիցունս, 'ի Քրիստոս զՍարկաւագունս եւ զամենայն դաս քահանայութեան, եւ մի՛ զոք 'ի մէջն յամաչեցուցես յանդիման կացողացս սրբոյ Սեղանոյ քո: Այց արա մեզ բարերարութեամբ քով Տէր, յայտնեաց բազում զըթութեամբդ, օրոց զբարեխառնութիւն եւ զօգտակարութիւն չնորհեա, տուր անձրեւ խաղաղական 'ի վերայ երկրի 'ի սլոտ-դաբերութիւն, օրհնեա զսոսակ տարւոյս քաղցրութեամբ քով. բարձ զհերձուածս յԵկեղեցեաց, ցածո՛ զսպառնալիս հեթանոսաց. արագ արագ քակեա զստամբակութիւնս հերետիքտաց, զօրութեամբ սուրբ Հոգւոյդ. զամենեւին զմեզ առեալ ածցես յարքայութիւն քո, արասցես զմեզ որդիս լուսոյ եւ որդիս տունջեան, զխաղաղութիւն եւ զսէր քո տացես մեզ Տէր Աստուած մեր՝ որ զամենայն չնորհեցեր մեզ առատապէս:

ՈՍԿ. — Յիշեա Տէր զքաղաքս յոր բնակեմք, եւ զամենայն քաղաքս եւ զտեղիս եւ զհաւատով բնակեալս 'ի նոսա: Յիշեա Տէր զնաւորդս, զճանապարհորդս, զհիւանդս, զաշխատեալս, զգերիս, եւ փրկութիւն առաքեա 'ի նոսա: Յիշեա Տէր զպտղաբերիչս եւ զերախտաւորս Եկեղեցւոյ քո սրբոյ. յիշեա եւ զաղքատս, եւ առաքեա յամենեւին 'ի մեզ զողորմութիւն քո: (Բարս. եւ Ոսկ.) — «Քան. 'ի ճայն. — Եւ տուր մեզ 'ի մի բերան եւ 'ի մի սիրտ փառաւորել եւ գովել զամենապատիւ ըզմեծ վայելչութիւն անուանդ Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյդ սրբոյ, այժմս եւայլն:

(Բրս. եւ Ոսկ.). — Դարձեալ 'ի ճայն. — Եւ եզիցի ողորմութիւն մեծիս Աստուծոյ, եւ փրկչիս մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ընդ ձեզ ընդ ամենեւին:

(Թրս. եւ Ոսկ.). — Սարկ. — Զամենայն սուրբս յիշելով,
եւ եւս խաղաղութեան զՏէր:

Վասն մատուցեալ եւ սուրբ եւ պատուական Ընծայիցս զՏէր:

Որպէս զի մարդասէրն Աստուած մեր որ ընկալաւ զսա 'ի
սուրբ յերկնային եւ յիմանալի իւր մատուցարանն՝ հոտոտեսցի
ի բուրումն հոգեւորական եւ առաքեսցէ սու մեզ զԱստուածա-
յին շնորհս եւ զպարգեւս Հոգւոյն սրբոյ, աղաչեսցուք:

Վասն ազատելոյ զմեզ յամենայն վշտաց՝ 'ի բարկութենէ՝
'ի վտանգաց եւ յանժուժութենէ, զՏէր:

«Քահ. 'ի ծածուկ.

ԲԱՐՍ. — Աստուած մեր Աստուած կենդանարար դու ուսո՛
մեզ գոհանալ զքէն արժանապէս յաղազս բարեբարութեանց քոց
զոր արարեր մեզ եւ առնիցես Դու եւ Աստուած մեր որ ըն-
կալար զպատարագս զայս, մաքրեա զմեզ յամենայն պղծութենէ
մարմնոյ եւ հոգւոյ, եւ ուսո՛ զկատարեալ սրբութիւն երկիւղիւղ
քով. որպէս զի մաքուր վկայութեամբ մտաց մերոց ընկալցուք
զմասն 'ի սրբութենէս քումմէ եւ միաւորեսցուք ընդ սուրբ
մարմնոյ եւ արեան Քրիստոսի քո. ընդունելով 'ի սմանէ ար-
ժանապէս՝ ընկալցուք զՔրիստոս բնակել 'ի սիրտս մեր եւ ե-
ղիցուք տաճար Հոգւոյդ քում՝ սրբոյ: Այո՛ Աստուած մեր, մի՛
զոք 'ի մէնջ պարտական արասցես սոսկալի եւ երկնաւոր խոր-
հրդոյս այսմիկ, եւ մի՛ տկարացի հոգի եւ մարմն անարժանու-
թեամբ 'ի սմանէ հաղորդելով. այլ տուր մեզ մինչեւ 'ի վերջին
չունչ մեր արժանապէս ընդունել զմասն 'ի սրբութենէս քումմէ
առ 'ի Թոշակ կենացն յաւիտենից, 'ի պատասխանատրութիւն
հաճոյական առաջի անեղ ատենին Քրիստոսի քո. զի եւ մեք ընդ
ամենայն սուրբս 'ի յաւիտենից քեզ հաճոյացեալս եղիցուք հա-
ղորդս յաւիտենական բարութեանցդ, զոր պատրաստեցեր սիրո-
ղաց քոց Տէր:

(Շարունակել)

Ս. Վ. Ն.

ԵՐԿՐԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ ՅԱՄԵՐԻԿԱ

Միացեալ Նահանգներուն մետաղի հանքերն ու երկրագործութիւնը խիստ յառաջադէմ վիճակի մէջ են. Ամերիկայի հողն, կլիման ու աշխարհագրական դիրքը ղիւր կը գործեն հողագործական աշխատութիւնները, այնպէս որ հոն ներկայապէս մեծ զարկ ու նոր մղում տրուած է թէ երկրագործութեան եւ թէ հանքային ու մետաղային արուեստին:

Շուրջ երեսուն տարի է որ Ամերիկայի մէջ երկրագործական աշխատութիւններն օգտակար արուեստ մը նկատուած է. յառաջադիմութիւնն այն աստիճանի է որ երկրին տեղական ներքին սպառման հարկաւոր եղածէն շատ աւելի մեծ քանակութեամբ ցորեն կարելի եղած է արտադրել:

Գործնական Ամերիկացիք իրենց աւելորդ ցորեններն սկսան օտար երկիր յուղարկել. Նոր աշխարհի ցորենն ու արմտիքն եւրոպականին հետ մրցելով, ընդհանուր դներու անկում մը յառաջ բերին առեւտրական հրապարակի վրայ:

Պէտք է ուրեմն այս յառաջադիմութեան ներքին պատճառներն ուսումնասիրել. որպէս զի ի հարկին տեսնենք թէ ամերիկեան արտածութեան երեսէն ծնած երկիւղները հիմնական կրնան ըլլալ եւ թէ եւրոպական ցորենի ու արմտիքի վաճառականութիւնը տեղի պիտի տայ այսպիսի մրցման:

Շիքակոյի աշխարհահանգիսին առթիւ Գաղղիոյ Տէրութիւնը յատուկ Պատուիրակ մը յուղարկեց Միացեալ Նահանգները, որուն պաշտօնն եւեթ պիտի ըլլար հաւաքել լուրջ ծանօթութիւններ ամերիկեան երկրագործութեան ապագային, արտադրութեան եղանակին, երկիրը մշակելու դրութեան ու արտածութեան վրայ. Պատուիրակին վիճակագրական տեղեկութիւններուն նպատակն էր եւրոպացի եւ ի մասնաւորի գաղղիացի հողագործներուն մատնանիչ ընել իրենց առեւտուրը ջնջել սպառնացող վտանգն: Բաց աստի Տէրութիւնն ալ առանձինն Մասնաժողովներ հաստատեց եւ կոչում ըրաւ Առեւտրական Սենեակներուն աշակցութեան, որպէս զի կարելի ըլլայ ըստ իմիք սեղմել Ամերիկայի յարաճուն արտածութիւնը:

Չափազանց էին այս երկիւղները, որովհետեւ Aingelmann — Գաղղիոյ Պատուիրակին անունը — բոլորովին անհիմն եւ ոչ

քանաւոր գտաւ ամերիկեան մրցման ծնած յոռետես երկիւղը. ուրեմն հարկ իսկ չկայ ձեռնապահ մնալ վտանգին առջեւ, քանի որ այդ վտանգը երբէք չի կրնար եղծանել եւրոպայի առեւտուրը եւ ո՛չ ալ ջնջել գներու չափազանց բարձրացումը:

Միացեալ Նահանգները երեսուն քառասուն տարիէ ի վեր չատ ու չատ ցորեն արտադրեցին, որովհետեւ ընդարձակ եւ բազմաթիւ հողեր այս նպատակիս յատկացուեցան. Ամերիկայի արտադրած արմտիքի քանակը բաւականէն ալ աւելի պատկառելի է, սակայն նիւթականապէս անկարելի է իրեն միշտ այսպէս արտադրել:

Եթէ Նոր աշխարհքն կրցաւ այնչտի մեծ քանակութեամբ ու վաստակով ցորեն ու արմտիք օտար երկիր յուղարկել, պատճառն այն է որ այս բանիս յատկացուելի ընդարձակ ու պարապ հողեր ունի. այս երկիրները կամ աղարակները բուսաբերական յատկութիւններով ու քիմիապէս ալ հարուստ են, եւ հերկուած՝ եւրոպացի գաղթականներէն:

Այսպէս Ամերիկայի կեդրոն համարուած Utah գաւառին մէջ Սիմինդրի անաղին դաշտեր կան. իսկ զէպ ի հիւսիս, միայն Dakota նահանգին մէջ ցորենի յատուկ հազարաւոր եկտարի տարածութեամբ աղարակներ կը գտնուին:

Այս աղարակները կամ հողերն յաջորդաբար իրարու վրայ 103 անգամ ցորեն կամ սիմինդր կ'արտադրեն. այս յարաճուն արդիւնաբերութիւնն մահացու է, վասն զի այսու՝ հողը կը կորսնցընէ իւր կենսական զօրութիւնը, կը վասնէ զուր տեղ իր քիմիական հիւթերը, որով եւ աղքատ ու տկար ըլլալով իւր պտուղներն կեանքի տարրը չեն ունենար: Ներկայապէս Ամերիկացիք բնաւ չեն ուզեր պարարտացուցիչ աղբերով հողին վերադարձնել այն կենդանութեան սերմը, զոր մէն մի հունձք իրեն հետ միասին կ'առնէ, կը տանի: Իրենց ուղածն լոկ կարելի եղածին չափ արագ եւ շատ արդիւնաբերութիւն ձեռք ձգել է:

Այս է պատճառն որ թող լիք ըրած են ձեռնական աշխատութիւնը, որ բնականապէս թէ սուղ եւ թէ՛ ժամանակի կորուստ մըն է. Ամերիկացիք որպէս զի կարենան շատ եւ արագ երկիր հերկել մեքենական դրութեան հատամուտ են, Միացեալ Նահանգներու հողագործներուն դերը երկրորդական է. չոգին ու մեքենան, ահա՛ զերազանց օգտակար ու դործնական Մշակները:

Ըստ այսմ երկրագործին պաշտօնը սոսկ հսկել է մեքենայից

վրայ, զանոնք ըստ կամա գործածել եւ ուղղել: Հանգստասէր ու սակաւ ժամաւաճառ ըլլալով տրամաշարժապէս հակապատկերն է եւրոպացի հողագործին:

Այս է պատճառն որ ամէն տեսակ մեքենայք զիւրաշարժ են եւ արժուակ մ'ունին: — Միշտ Արօրին երեք չորս ձի լրծուած է: հիւսիսային արեւմտեան դաւաճներուն մէջ ձիու տեղ ջորի, իսկ Լուիզիանայի որ է նախկին գաղղիական Գաղթակաւնութեան մէջ՝ եղն կը գործածուի:

Երկիր հերկելու համար շողի մեքենաներ կը գտնուին: Այս մեքենայք պարզապէս հասարակացոյց — *locomotive routière* են, որոնց կցուած են վեց հասալ արօրներ, զորոնք կը թաւալն ճախարիկներ: Եւ որովհետեւ հերկուելիք երկիրն անաղլին տարածութեամբ է, շատ անգամ կը պատահի որ արօր մ'օրն ի բուն մէկ ալիս միայն կրնայ բանալ. այսպիսի եղանակաւ բացուած ալիսի մ'երկայնութիւնը երբեմն կրնայ մինչեւ 20 հազարամետր ըլլալ:

Մշակներն ու հողագործական աշխատութեանց գործածուող անասուններն ետ դառնալու համար, ամէն դաշտին կամ ագարակին սահմանները տնակներ եւ ախոռներ շինուած են: Օր մ'այս ինչ ուղղութեամբ ալիս մը բանալէն վերջ, հետեւեալ օր այն ինչ ուղղութեամբ կ'ընթանան:

Սերմանելու համար ալ մեքենաներ կը գործածեն. ասոնք թռչական եւ ոչ թէ ուղղագիծ եղանակաւ, ինչպէս որ սովորութիւն է յեւրոպա, կը սերմանն: Այս բանս եւեթ ամենամեծ վնասակար զրութիւն մըն է: Սերմանացան մեքենայք տեսակ մը սայլակերպ կռքեր են, որոնց վրայ հաստատուած է դոլք (*trémie*), ուսկից սերմիկները կը թափին զլանի մը մէջ, շոգոյ զօրութեամբ այս զլանը կը դառնայ եւ 15 մետր երկայնութեան վրայ աջ ու ձախ սերմեր կը ցանէ:

Երկիր տափելու գործողութիւնն ալ թեթեւ եւ արուեստական է:

Նաեւ կութքն ալ հնձելու, կապելու յատկութիւն ունեցող զանազան մեքենայից ձեռք կը կատարուի:

Աւելի վնասակար քան օգտակար են այս մեքենաներս, որովհետեւ տասն երկու մեքենաներ կրնան օրն ի բուն 300 եկտար տեղ հերկել, ալիսել:

Ամերիկացի երկրագործք հողն կը պարարտացնեն սիմինդրի ու վաքսակի աղբերով: Շահաւոր եղանակաւ կը վաճառեն իրենց

ցորենը, չնորհիւ երկրին բնական հարուստ արդիւնաբերութեան,
ցամաքի ու ծովու ճանապարհներու, շոգեկառաց, եւայլն:

Այս խնդրին մէկ մխիթարական կողմն է. տեսնենք նաեւ
հակառակ կողմն ալ:

Ամերիկացին չի կրնար շատ անգամ իւր բերքերը վաճառել,
որովհետեւ ներսերը չեն գտնուիր առձեռն պատրաստ դիւրութիւններ.
փոխադրութեան ծախքերը խիստ բարձր են. տարուէ տարի
ցորենին ու արմտիքին քիմիական բաղադրութիւնը
կը տկարանայ: Միայն այս վերջին կէտս բաւական իսկ է ամերիկացի
երկրագործին համար. ուրեմն ամերիկեան արդիւնաբերութիւնը
տակաւ կը կորսնցընէ իւր զօրութեանական ոյժը:

Յովհ. Ա. Ալաւ

ՊՈՒԿՈՅԻ ԵՐԻՑՈՒ

ՊԱՏՄՈՒԹԻԻՆ

ՍՐԲՈՒՀԻ ՄՈՆԻԳԱՅԻ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Վ. ԱՐԻԿԵԱՆ

(Շարունակութիւն) (*)

Բայց սակայն այս վարդապետութիւնը մեծ կարեւորութիւն
ունենալով՝ պէտք է խորագոյն տպաւորել զայն հոգւոյն վրայ,
եւ այս օրինակները՝ որչափ ալ զրդիչ եւ ազդու երեւին՝ չեն
բաւեր: Մայրերու սրտին մէջ անչիջանելի յուսոյ հուրը բորբո-

(*) Տե՛ս Պատկեր Ե. Տարէ, Դէ- 3:

քելու աւելի բորբոքիչ կայծ մը հարկաւոր է. ուստի Աստուած որոշեց տալու անոնց այն կայծը ասիական օրինակով մը որ բոլոր աշխարհք չկարենայ բնաւ մոռնալ:

Հոս պիտի տեսնենք երիտասարդ պատանի մը սրբազնագոյն մօրմէ կրթեալ, իւր տղայութեան ժամանակը մտատանջ զգուշութեամբ մը խնամուած, քաղցր եւ միանգամայն հզօր պաշտպանութեան մը տակ հսկեալ, Նոյն ինքն տղան հազուադէպ հանճարով զարդարուած, բայց սրտին աղնուութիւնը ըզհանճարն զերազանցելով, ուժգնաբար կը սիրէր զմայրը. եւ այս ամէն պատճառներու համար, ամենամաքուր տղայութեանէ մը վերջը, ամեներջանիկ եւ սրբազնագոյն երիտասարդութիւն մը պէտք էր ունենալ. եւ իրօք ալ այսպէս պիտ'որ ըլլար եթէ մի միայն մայրը անոր կրթութեան հոգ ու խնամք տարած ըլլար. բայց զժբաղդաբար խելար մարդու մը հետ ամուսնացած էր. ուրիշ ինչ անուն կրնանք տալ յիրաւի մարդու մը որ ինչպէս իւր անձին նոյնպէս իւր որդւոյն առաքինութեանը անհոգ եւ անփոյթ եղաւ. այր ցասկոտ եւ բուռն կամեցողութեամբ, կարծեա թէ տասնուհինգ տարի շարունակ որդւոյն անմեղութիւնը խաղալիք ըրած էր եւ զանիկայ ամէն տեսակ վտանգներու մէջ տեսնալով կը զուարճանար. ուստի իրեն հօրը կամքին զոհ ըլլալով պիտի տեսնենք սա պատանին յանդուհոյ գահաւիժի, նախ եւ առաջ կը ճանչնայ սրտի ամէն տեսակ փոթորիկները, եւ կամաց կամաց իւր հողւոյն վտանգաւոր փափկութեան մղուելով առաջին կապի մը մէջ կ'իյնայ. եւ հոն տակաւին կրնանք ըսել որ աղնութեամբ վարուեցաւ (թէ որ մոլութեան կարելի է երբեմն աղնութեան անունը տալ) վասն զի իւր պատիւը եւ հաւատարմութիւնը բոլորովին ոտքի տակ չէր առած: Բայց քիչ մը վերջը պիտի տեսնենք երկրորդ կապով մը կապեալ՝ որն որ այս անգամ բոլորովին ամօթալից կ'ըլլայ. իւր անկարգութեանց սկիզբէն մինչեւ վերջը տասնըվեց տարի ողորմելի գեղութեան ժամանակ մը կ'անցնի. եւ ինչպէս սովորաբար սրտի անկարգութեանց արդարացի պատիժը մտքի խաւարումն է, ուստի տղայութեան հաւատքը մարելէն ետեւ՝ հրապարակաւ ալ անկից հրաժարելով ամէն տեսակ վարդապետութեանց անհաստատ հովերուն խաղալիք եղաւ. նախնեաց փիլիսոփայութեան կը հակի, բայց չուտ մը անկից ալ կը զգուի, վասն զի ուրիշ բան մը չի կրնար գտնել հոն՝ եթէ ոչ շարժուն աւազի կոյտ մը, որուն վրայ իւր մեծ հանճարը հաստատուն բան մը

չէր կրնար հիմնել Սնկից կ'ելլայ կը նետուի ուրիշ հրապուրիչ եւ կոշտ հերետիկոսութեան մը մէջ, ինը տարի անհանգիստ այսպէս կը տատանի. եւ վերջապէս անօգուտ ճիգերէն յոգնած, եւ վնասելով ճշմարտութիւնը չի գտնալուն վրայ՝ զորն որ միշտ կը սիրէր, կ'իյնայ յուսահատ, տրտում, հիւանդ, անեղբ եւ անյատակ անդունդի մը մէջ զոր մենք Բաղարշապատի կ'անուանենք: Ահա կը հասնի այն վայրկեանը որ սրտով խղճով եւ հանճարով դէպի իւր կորուստը կը դահավիժէ, եւ փոխանակ սուրբ Օգոստինոս մ'ըլլալու՝ իմաստակ մը կամ թերեւս լիբանիոս մը, դուցէ առ առաւելն Սիմաքոս մը պիտի հանդիսանար: Բայց ո՞հ անհամեմատ դէպք. այն վայրկեանը հասած չհասած, երբ ալ փրկութեան յոյս չկայ, պիտի տեսնէք նոյն ընդ նոյն իւր արագաթիւի՝ զօրութիւնը, նախ կամացուկ մը՝ վիրաւորեալ արծուոյ մը պէս, յետոյ ուժգնագոյն եւ վերջապէս բոլորովին եռանդնոտ, բախելով թեւերն ի ծագել լուսոյ, ողջունելով զճշմարտութիւնը վերստին գտնալուն համար, աստուածային պերճ ճիշերով կամ լաւ եւս ըսելու համար, ընդունելով խոնարհութեամբ, հառաչանօք եւ արտասուօք այն գեղեցիկօրէն որ է միշտ նախկին եւ միշտ նոր՝ զորն որ շատ ուշ ճանչցած եւ շատ ուշ սիրած էր. կրից եւ տարակուսանաց անդունդներէն ազատելով՝ վերջապէս լուսոյ եւ աստուածային սիրոյն ամենաբարձր զագաթները յաղթանակաւ կը սլանայ:

Բայց թէ որ այսպիսի զարմանալի դարձի պատճառը վնասուելու ըլլանք, թէ որ իրեն եւս հարցընելու ըլլանք, կը զրտնանք միայն մէկ հատիկ պատճառ մը, եւ այն է մօր մը աղօթքները՝ պաղատանքները եւ զօրաւորագոյն արցունքները: Վասն զի իւր մանկան սիրտը ինչպէս որ վայել է ըստ ամենայնի կերպաւորելէն ետեւ՝ երբ Օգոստինոսի հոգւոյն մէջ կիրքերուն արթննալը տեսաւ՝ զինքը լաւ եւս պաշտպանելու նպատակաւ, աշխատեցաւ որ իւր խտտաբարոյ զոքանչը վաստկի, եւ միանգամայն զիւստն ճշմարիտ հաւատքին բերէ, եւ այսպէսով մաքրեց, բայց անփոս շատ ուշ, այն գարշելի բնակարանը որուն մէջ տղան պիտ'որ աճէր եւ զարգանար: Վերջապէս անոր ետեւէն մինչեւ Քաղկեդոն, Հռովմ, Սիլան եւ ամէն տեղ երթալէն ետեւ՝ անոր ականջները ամենաքաղցր եւ ազդուագոյն խօսքեր հնչեցընելով, եւ արիագոյն գործքեր կատարելէն վերջը տեսնալով որ ամէն բան անօգուտ է, որդին ականջ չի կախեր իւր աղաբարութեանց, այլ անդնդէ անդունդ կը նետուի, կը դառնայ

սառ Աստուած համարձակ եւ աներկիւղ, եւ օր մը երբ վտանգը ստիպողագոյն էր, թշուառ Ագարին պէս, իւր սրտէն կ'արձըկէ այնպիսի ձայն մը, այնքան խորին եւ սրտաշարժ հեծեծանք մը որ ալ Աստուած չի կրցաւ դիմանալ, վասն զի անկարելի է դիմանալը, եւ պատանին իւր մօրը դարձուց: Մայրը ուրախութեանէն մեռաւ, ձգելով ամէն մայրերու որոնք իրեն պէս կուլան, իրեն պէս ալ մխիթարուելու դադանիքը:

Ահաւասիկ սրբունի Մոնիգայի պատմութիւնը ինչպէս որ ես կ'ըմբռնեմ, եւ կը բաղձամ գրել թէ որ Աստուած, որ ինծի շնորհեց ասոր դաղափարը, արժանի եւս համարի օրհնելու եւ ուղղելու գրիչս:

Թերեւս պիտի հարցընէք թէ ո՛ւսկից հաւաքեցի այսպիսի պատմութեան մը նիւթերը. բայց թոյլ տուէք որ ես ալ ձեզ հարցընեմ. ինչ, մի՞թէ կը կարծէք որ Աստուած այսպիսի զարմանալիքները կը ստեղծէ խաւարի մէջ միայն ձգելո՞ւ համար, եւ այսպիսի լոյսեր կը վառէ որպէս զի զանոնք ընդ գրուանաւ դնէ:

Սրբունի Մոնիգայի պատմութեան նոյն ինքն Աստուած հոգ տարաւ, եւ ըստ այնմ արժանի պատմիչ մը պատրաստեց. եւ ո՞վ կրնայ ըլլալ այն եթէ ոչ «այնքան արտասուաց որդին.» Օգոստինոս սաստիկ կը սիրէր իւր մայրը. անդադար անոր վըրայօք կը խօսէր. գրչէն ելած ամէն սքանչելի երկասիրութիւնները նորա անուշ յիշատակը կը բուրնու: Քսան տարի անոր մահուընէ ետեւ նաեւ, ծերացած աւելի աշխատութենէ քան թէ տարիքէն, ալեւորած ապաշխարանաց մէջ, վերջապէս այն աստիճանը հասած ուր կարծես թէ ալ Աստուծոյ սէրը ամէն թումբերը խորտակելով եւ ի սիրտն յեղած ըլլալով՝ մի միայն անոր վըրայ կ'իշխէ, ուրիշ որ եւ իցէ սէր հերքելով, այսու ամենայնիւ մօրը անունը հազիւ թէ կ'արտասանէր, նոյն իսկ ամպիրն ելած ժամանակն ալ, իսկոյն արտօսը մը սրտէն կ'ելլէր, աչքերը կը թանար, եւ նոյն ատեն այս յիշատակիս քաղցրութենէ գրաւուելով՝ Հիսլպոնայի հաւատացելոց խօսակցութեան նիւթ կ'ընէր. եւ այն քարոզներուն մէջ անակնկալ եղանակաւ, սրտաշարժ վսեմութեամբ եւ անուշութեամբ անցեալ զէպքերը բերնէն կը հոսէին, որոնց մէջ կը փայլին միանգամայն որդւոյ մը երախտագէտ սիրտը եւ նորա հանճարոյն եւ սրբութեան գեղեցկութիւնը: Բայց հարկ չկայ ըսելու, յայտնի է որ մօրը վրայօք աւելի մանրամասն, աւելի հրճուանօք, աւելի գորովով այլուր չէ խօսած եթէ

որ խոստովանութեանց գրքոյկին մէջ՝ բայց այսու ամենայնիւ երբոր այս մատեանս ալ կը կարդանք՝ իսկոյն կ'իմանանք որ Օգոստինոս ամէն բան կատարեալ զրուցած չէ. տեղ տեղ տեսակ մը ամօթղածութիւն խոչընդոտ կը լինի իւր զրջին տակ, ուստի շատ անգամ կ'ամովին կը մարէ մօրը լուսափայլ պսակը որպէս զի չըլլայ թէ անկից իւր ճակտին վրայ նաեւ ճառագայթ մը գայ. բայց իր զրուցել չուզածը, սիրտը կը գուշակէ, աւանդութիւնը երբեմն կը նշանակէ, եւ շատ անգամ ալ Եկեղեցին իւր երգերուն մէջ կը յիշէ. Եկեղեցին, այո՛, վասն զի ինքն ալ մայր մ'է, եւ անտարբերութեամբ չի խօսիր որդեցը վրայօք. կը զրուատէ զՄոնիզան այնպիսի վսեմաբանութեամբ որ մի միայն Յիսուսի Քրիստոսի հարսին կը պատկանի. Այս սքանչելի մօր դուլստանքը հռչակեցին զարերու հետզհետէ ընթացքին մէջ եւ երգեցին լսուելու արժանի ներդաշնակութեամբ սուրբեր որ յաշխարհս կ'ողեւորին, ինչպէս նաեւ Եկեղեցւոյ Վարդապետք, Քահանայապետք, Կուսանք, անուանի մատենագիրք եւ պերճաբան սնձինք. Ուստի այս ամէն ցրուեալ մարդարիտները հաւաքեցի եւ անոնցմով այս յիշատակարանս յորինեցի, զորն որ այսօր Քրիստոնեայ Մարց կը նուիրեմ:

Սակայն կը փութամ նաեւ ծանուցանելու որ՝ այս երկասիրութեանս գաղափարը իմս չէ. այլ պարտական եմ այնպիսի մարդու մը որուն ուրիշ անթիւ պարտաւորութիւններ եւս ունիմ. մեծ եւ սուրբ եպիսկոպոս մը որ մանաւանդ քանի մը տարիէն ի վեր կեանքիս վրայ կը հեղու անհամեմատ լոյս եւ անդորրութիւն, եւ թէ այլ եւ այլ շնորհներէն ի զատ զոր սրտիս գաղտնեաց մէջ կը պահեմ, սորվեցուց ինձ նուիրել հողիս ճշմարիտ մեծանձնութեան պաշտաման, այսինքն ճշմարիտ սրբութեան. Այս սուրբ եպիսկոպոսը, այնչափ սիրուն է որչափ որ մեծ, եւ անոնք որ «Պատմութիւն սրբոհէ Ծանխալի» յորջորջուած գիրքս կարդացած են, արդէն քաջ կը ճանչնան, կը կոչուի Սալէղեան սուրբ Փրանկիսկոս:

(Շարայարելի)

ԱՌ ԶԵՌՆ

Բ Ա Ռ Ա Գ Ի Ր Ք

ԼԱՏԻՆԵՐԷՆ—ՀԱՅԵՐԷՆ

Ի ՊԷՏՍ ԴՊՐՈՑԱՅ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵԱՅ

Տ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Վ. ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՈՒՍՈՒՑԻՉ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ՅՈՒՐԲԱՆԵԱՆ ԴՊՐՈՅԻ
ԵՒ Ի ՀՌՈՎՄԷԱԿԱՆ ԿՂԵՐԱՆՈՅԻ

Ի ՀՌՈՎՄ

Ի ԲԱԶՄԱԼԵԶՈՒԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆԻ

Ս. ԺՈՂՈՎՈՅ ՏԱՐԱԾՄԱՆ ՀԱՒԱՏՈՅ

1893 — ՌԵԽԲ

ՊԱՏԿԵՐ տաւն է. հինգ օրը մի անգամ կը հրատարակուի:

Բաժանորդագրութեան տարեկան գինն է
Կ. Պօլսոյ համար 40 դանեկան
Գաւառաց է. օտար երկիրներու համար
քղբատարի ծախքն ի միասին հաշուելով 50 « «

Իշրաքանչիշը թիւ 2 դահեկան

ՊԱՏԿԵՐԻ խմբագրատունն է ի Բերա, Եեշիլ փողոց
Թիւ 1, ուր պէտք է դիմել բաժանորդագրութեան է. թերթին
վերաբերեալ այլ ամենայն խնդրոց համար:

RÉDACTION DU **BADGUERE**

Constantinople, Péra, rue YÉCHIL N ° 1